

YU ISSN 0352-5007 | UDK 880.1+881(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА СЛАВИСТИКУ

Софија Милорадовић

ДИЈАХРОНИ И СИНХРОНИ АСПЕКТ АНАЛИТИЧКИХ ПОЈАВА У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА

Овај рад представља настојање да се, са дијахроног и синхроног аспекта, осмотри и размотри процес анализирације у српским народним говорима, тј. да се утврде његови основни правци кроз сагледавање низа аналитичких категорија и појава — морфолошких и морфосинтаксичких. Обим засиуљености аналитичких одлика сведочи о мери анализирације српских народних говора.

Кључне речи: *српски народни говори, аналитичке појаве, балкански језички савез, југоисток — северозапад, центар — периферија.*

I

Средњовековно језичко стање у многим српским областима не може се поуздано утврдити или још нисмо близу разјашњења тог стања. Границе међу средњовековним српским говорима брисане су или померане под налетима носилаца других говорних типова, расељаваних по нужди — из економских или из политичких разлога. Ипак, покушаћу овде да презентирам, дабогме, највише захваљујући увидима П. Ивића у ту замршену проблематику српског језика, основне податке из језичке дијахроније који бар донекле расветљавају проблем анализиса у српским народним говорима.

Смањење броја падежних облика у множини, тј. изједначавање датива, инструментала и локатива, односно — датива и инструментала на једној страни, а генитива и локатива на другој, у већини српских народних говора раширило се након 14. века, ношено новијим таласима миграција са херцеговачког терена у правцу севера, североистока и, нешто касније, северозапада. У 14. веку имамо, с једне стране, стварање новоштокавског дијалекатског типа, а с друге стране — испадање призренско-јужноморавских говора и извесних периферних области (нпр. у Црној Гори) из штокавске развојне заједнице (Ивић 1985²:144).

Може се говорити о веома старим општебалканским особинама у призренско-тимочким говорима, јер су оне резултат промена извршених током асимилације затеченог предсловенског (махом романи-

зованог) становништва на овим просторима, али и о иновацијама које су изнедрене знатно касније. Те структуралне иновације (аналитичка деклинација и компарација, ишчезавање инфинитива), које су мање познате већини осталих српских народних говора, везују се за ступање призренско-тимочких говора „у развојну сферу балканског језичког савеза” — не касније од 15. века. С друге стране, штокавске иновације из најраније фазе, тј. до отприлике 12. века, углавном су присутне у призренско-тимочкој дијалекатској зони.¹ Због свега претходно реченог треба имати у виду величину значаја истраживања дијалеката старих пресељеничких група, премда и у вези са тим изучавањима искрсавају многе неповољне околности.²

Говори косовско-ресавске зоне показују се као изузетно речит „извор обавештења” када су у питању метанастазичка кретања и порекло становништва. Поједине особине ових говора, заједничке са иновираним призренско-тимочким, у највећој су мери резултат насељеничких струја носилаца призренско-тимочког дијалекта, од 14. века све до данашњих дана. Ипак, највећи покрети становништва са Косова и из Метохије дешавали су се почев од 17. века.

И даље, као један ланчани процес, ширио се снажан утицај косовско-ресавског дијалекатског типа на говоре смедеревско-вршачког дијалекта. „Врло су значајне и везе косовско-ресавског са зетско-сјеничким дијалектом, засноване на старим додирима у средњовековној српској држави, а још више на новијим миграцијама које су ишле са зетско-сјеничког земљишта ка косовско-ресавском.” (Ивић 1985²:106) Ипак, неке од заједничких и веома важних црта, као што је нпр. еволуција облика множинских падежа или неразликовање падежа места од падежа правца, имају у претежној мери нејасну хронологију развоја. Читав низ синкретичко-аналитичких и аналитичких иновација унет је у зетско-сјеничке говоре из југоисточних говора херцеговачко-крајишког дијалекта, потом под непосредним романским утицајем или је, пак, у вези са подстицајем из суседног албанског језика.³ Сматра се да су се јужнији предели Црне Горе (зетски простор) укључили веома рано у процес формирања балканског језичког савеза и тако задобили иновационе црте условљене језичким контактима и суживотом различитих етникума на овом терену.⁴ Касније, након

¹ „Према томе, главне изоглосе које спајају призренско-тимочке говоре са бугарским и македонским језиком хронолошки су секундарне у односу на оне које обележавају блискост истих говора са осталим штокавским дијалектима. Стога оне, иако имају вредности за типолошку (структуралну) карактеристику говора, ипак не значе ништа за њихово порекло” (Ивић 1985²:122—123).

² О томе в. Ивић 1991/III:87.

³ А. Н. Соболев сматра да српско-албанска лингвоетничка контактна зона у Црној Гори опстојава кроз различите модалитете остваривања тог контакта непрекидно већ тринаест векова, прецизније — од досељавања словенског етникума у пределе данашње Црне Горе и северне Албаније (Соболев 1990:14—15).

⁴ „Ипак би се могло рећи да ранији период наших средњовековних држава мање карактерише диференцирање говора, а више њихово судјеловање у процесима који су захватили врло широке просторе” (Пешикан 1979:166).

турске инвазије на Балкан, дивергентне тенденције јачају и почињу се огледати у (1) прекиду заједничког развоја косовско-ресавских и зетских говора и (2) коначном „повлачењу границе” између новоштокавских и старијих зетских говора (Пешикан 1979:167).

Такође, неке црте српског језика које нису уско дијалекатске — замена инфинитива, футур са *хити*, мешање израза за мировање и кретање, могу се сматрати резултатом млађег средњовековног мешања (Грицкат 1993).

Да закључим о овоме, опет, једном констатацијом П. Ивића: „Пошто немамо подједнако података о времену јављања појединих иновација у разним крајевима, ми смо обично приморани да — ради добивања какве-такве перспективе о историји језика као целине — датуме остварења промена у једном дијалекту сматрамо приближним датумима њиховог извршења у нашем језику уопште. То не мора одговарати стварности” (Ивић 1991/III:88). И тако, за српске дијалекте уопште, веома је тешко одредити елементе релативног тока и апсолутне хронологије аналитичких процеса. Неопходна су у том смислу подробна истраживања и садашњих особености српских народних говора и, колико је то могуће, њихове историје.

Значај изучавања проблема аналитизма у српским народним говорима нарочит је на плану дијахроније, јер се и на овај аспект може применити одавно изречена тврдња А. Цихуна о томе да ови дијалекти пружају „пространственную проекцию хронологической последовательности распространения отдельных явлений или их разновидностей” (Цыхун 1981:10). Боље разумевање српских дијалекатских прилика допринеће бољем разумевању неких појава у историјској дијалектологији уопште. У том смислу, посебно би било значајно размотрити сваки појединачни случај аналитичких иновација, насталих „по угледу” на балкански језички тип, и то узимајући у обзир моделе њиховог поступног прелаза из једног народног говора у други — суседни.

Нарочит допринос може се дати историји језика кроз изучавање аналитизма у појединим косовско-ресавским говорима, а посебно у онима „двоструко везаним” — за своју матицу и за свог првог суседа. Њихови деклинациони системи, на пример, који на неки начин представљају „как бы различные ступени перехода к аналитизму” (Соболев 1989:222), могу послужити као нови извор информација за историју балканословенских језика, једнако као што у ту сврху може послужити и изучавање појединих архаизама у призренско-тимочким (особито пресељеничким) говорима. Они могу бити веома инструктивни у прецизирању, односно — у одређивању у времену и простору етапа процеса преласка из система синтетичке деклинације у аналитизам.

II

И српски језик је, као и сви остали балкански, словенски и не-словенски језици, маркиран особеним инвентаром аналитизама. Када је пак реч о прегледу садашњих особености српских народних говора са аспекта језичког аналитизма, мора се на почетку ставити једна генерална ограда: рад на прилозима овога типа додатно је компликован услед недовољне истражености и описаности синтаксе народних говора, што може учинити да овакви синтетички радови, евентуално, понесу епитет преурањених. Синтаксичка проблематика је изузетно комплексна, а при том су синтаксички подаци углавном давани узгредно, само као додатак у студијама које обрађују морфолошке системе одређених говора. Стога се потпун и посве реалан увид у систем аналитичких појава у српским народним говорима може очекивати тек у будућности — када списак морфосинтаксичких и синтаксичких особености наших говора буде далеко потпунији. Такав списак представља нужан предуслов за продубљенију разраду прикупљеног материјала и, потом, за опсежан и детаљан преглед стања са аспекта језичког аналитизма, док се у овом тренутку могу назначити само контуре општијих увида у питања аналитизма у српским дијалектима. Да би се до тих контура дошло, прегледане су све релевантне дијалектолошке монографије и студије, посебно текстови који су давани у њима, и размотрена је географска распрострањеност одређених аналитичких категорија и појава у морфологији и морфосинтакси српских народних говора.

У анализи аналитичких феномена пошла сам од следеће премисе: аналитичке конструкције су једно од средстава за структурно организовање речи, најпре у сфери начина изражавања одређеног граматичког односа помоћу перифрастичних облика наместо флективних. Садржине које се граматикализују добијају на тај начин своје регуларне експоненте. Тендирање ка аналитизму представља, у суштини, специфичну тежњу језика ка изоморфности формалне (граматичке), најчешће морфосинтаксичке, и семантичке структуре поруке. Ради се, заправо, о рашчлањености лексичких и граматичких компонента неке формалне структуре приликом изражавања језичке информације.

У полилингвалним срединама попут Балкана, па тако и у српском језику — нарочито у његовим народним говорима, наглашене су овакве тежње ка обезбеђивању веће „прозирности” формалне структуре, условљене потребом за поједностављењем комуникације, односно — потребом за упрошћавањем језичких средстава.⁵ Процес ана-

⁵ „Тако нпр. синтетичка морфолошка средства бивају замењена аналитичким. Уместо низа знакова којима се дато значење обележава, то се сада чини *једним* знаком за једно значење. У старословенском је датив имао у различитим деклинационим именичким врстама четири различита наставка у једнини и још пет у множини; други на-

литизације је суштински, по начинима и резултатима „структурне метаморфозе”, на извештан начин истоветан у балканским и модерним западноевропским језицима (Ивић 2002:10). Српски се језик, дакле, лагано укључује у опште процесе измене архаичне индоевропске језичке структуре.

Српски језик у целини припада периферији балканског језичког савеза, док српски југоисточни говори спадају у категорију Шалерових „балканских језика првог ранга”. Дакле, у оквиру српског дијалекатског простора посебно место припада призренско-тимочкој дијалекатској зони. Мора се рећи да су говори ове зоне изванредно занимљив феномен, јер у структурном погледу изразито гравитирају аналитичком језичком типу, односно — испољавају радикалност у стварању једне аналитичке структуре. Тако се, захваљујући најрелевантнијим, најкарактеристичнијим аналитичким обележјима, присаједињују заједници балканских језика. Ово се нарочито огледа у аналитичком принципу присутном у деклинацији призренско-тимочких говора, једној од најкарактеристичнијих иновација по којој се они издвајају од осталих српских говора, а по којој се балканословенски језици, чије је заједнице ова српска дијалекатска зона члан, издвајају у односу на остале словенске језике. Поред тога, аналитичка компарација (не увек само с префиксом *īo-*⁶), губитак инфинитива и аналитички тип футурске конструкције (*īi* *ће донесеш*) представљају маркантне структурне иновације. Наравно, и све остале „ситније” аналитичке појаве широко су заступљене у овој дијалекатској зони. У том смислу, будући да изостављање примера пореклом из призренско-тимочких говора не може приликом дијалектолошких разматрања аналитичких појава угрозити заснованост изведених закључака, у изостављању тих примера и њиховог образлагања руководила сам се практичним разлозима економисања простором.

III

Усмеравање српских народних говора ка аналитичком начину изражавања испољава се у широком дијапазону појава које ћу овде покушати да представим. Аналитичке феномене разврстала сам у три групе: у првој се налазе несумњиви, евидентни аналитизми који постоје и у западнијим српским говорима, па су на одређени начин и особина српског стандардног језика или у њему уочљива тенденција,

ставци долазили су у множини, потом код заменица, придева итд. У новобугарском се у тим случајевима употребљава само предлог *на*. Тако конструкција постаје 'провидна'. При томе, суфиксалне морфеме се као главни носиоци морфолошког значења замењују предлошким морфемама” (Ивић 2002:10).

⁶ Реч је, наиме, о начину добијања компаративног значења помоћу лексема *боље* (Лес 41), а суперлативног — помоћу турских лексема *дид*, *алис* и *аз/ас* (Лес 41, Зап 157—158).

у другој — мање типичне и слабије описане аналитичке појаве које, при томе, остају углавном само дијалекатске или колоквијалне, а у трећој — појаве које се заснивају на усмерености према аналитизму, одн. према стварању предлошких конструкција лишених падежне флексије.

У прву целину се сврставају: (1) аналитизам падежног система (синкретичко-аналитички процеси као претходница аналитизма), (2) префиксално грађење компаратива придева и прилога, као и могућност образовања компаративних форми других врста речи, (3) слабљење/губљење нумеричке деклинабилности, (4) повлачење инфинитива и прогресија употребе презентске *да*-конструкције,⁷ (5) присуство аналитичког типа футура I, у чијем образовању суделују енклитички облик помоћног глагола *хйеџи* + презентска *да* конструкција, а у највећем делу староштокавских говора, чак — петрификовано (партикулизовано) *ће* + (субјунктивно *да*) + презентски облик главног глагола у одговарајућем лицу. У другој целини налазе се следеће аналитичке појаве: (1) прономинална редупликација, (2) исказивање посесивности (у ширем смислу) предлогом *од*, (3) специфичан начин организовања конструкција с демонстративним речцама *ево*, *ејо*, *ено* (демонстр. речца + заменичка енклитика у акузативу + именица у номинативу), (4) мултипликовање, најчешће удвајање предлога, (5) процес аналитизације препознат у изменама рекцијских могућности одређених глагола. И, као што је поменуто, трећој целини припадају три особености српских народних говора које, чини нам се, најупечатљивије сведоче о њиховој склоности ка аналитизму: (1) губљење значењске дистинкције између *џде* и *куда*, тј. необележавање разлике између значења места и значења циља кретања,⁸ (2) формално преклапање и употреба конструкције с предлогом *с(а)* као средства изражавања и инструменталних и социјативних значења,⁹ (3) сливање посесивних функција генитива и датива, те уопштавање адноминал-

⁷ „Факултативна замена инфинитива конструкцијом *везник да* + *џрезенџ* позната је у већини што-говора; ова појава представља прелазни степен у нестајању инфинитива” (Ивић 2002:8).

⁸ „Монографисти словенских и несловенских балканских падежних система констатују да је једна од опозиција које се прве губе опозиција између 'места радње' и 'правца кретања', која се традиционално у индоевропским језицима изражавала опозицијом локатива и акузатива са одговарајућим предлозима или без њих. Ова се опозиција лако губи и на српској језичкој територији, пре свега на црногорској и на тимочко-призренској периферији” (Тополињска 2002:7).

⁹ „Наредни падежни однос који често губи једнозначне показатеље на морфолошком нивоу је ИНСТРУМЕНТАЛ. У тимочко-призренском говорном комплексу инструментал је данас, поред локатива, други падежни однос чија је обавезна карактеристика присуство предлога; ради се о социјативном предлогу *с(а)/сас*. Беспредлошки инструментал је у повлачењу и у делу црногорских говора контактне црногорско-албанске зоне. (...) Тај је предлог данас обавезни придружник инструменталног облика како у балканизираним, југоисточним, тако и у свим северозападним словенским системима који су били дуже времена изложени утицају суседних немачких система” (Тополињска 2002:7—8).

ног посесивног датива као потпуног синтаксичког и семантичког еквивалента посесивног генитива.¹⁰

За ову прилику, због ограниченог обима прилога, није предвиђено детаљно представљање појединачног стања сваког од поменутих аналитичких феномена у српским народним традицијама, већ се презентира само сумаран преглед стања у српским дијалектима са аспекта језичког аналитизма.

Аналитизми прве групе

— Синкретичко-аналитички иновациони процеси, тј. унификационе прераде падежног система које доводе до специфичних редукцијских промена у њему, присутни су у свим српским дијалектима, односно — у већини њихових говора, премда је, у односу на западне делове штокавске територије, знатно мањи „број различитих падежних форми у деклинационом систему источних што-говора” (Ивић 2002:8). Наиме, „цела штокавска област представља унеколико ареал поступног прелаза између наслеђеног словенског стања у деклинацији и балканословенског структуралног модела” (Ивић 2002:8). Јака тенденција ка падежном синкретизму нарочито је присутна у множини: дошло је до изједначавања датива, инструментала и локатива у централним штокавским говорима, односно — до изједначавања датива и инструментала на једној страни, а генитива и локатива на другој, тако да у већини говора косовско-ресавске, смедеревско-вршачке и зетско-сјеничке дијалекатске зоне опстојавају два пара синкретизованих множинских падежних облика. Међутим, у многим су народним говорима (и у онима који се налазе у основици стандардног језика) Л и Д у једнини синкретизовани код свих деклинабилних врста речи. Синкретички облици типа Н = А налазе се код више парадигми у једнини и множини, а у делу косовско-ресавских говора, на пример, Н и А множине м. рода облички су изједначени.

Треба истаћи, у светлу поменутих синкретичко-аналитичких процеса, да је тек недавно озбиљније свраћена пажња на појаву инструментално-локативне флексијске унификације у неким косовско-ре-

¹⁰ Прелазни косовско-ресавски говор Параћинског Поморавља везује се овом особиним „за опште развојне тенденције балканословенских језика, мада је посесивни Д у одређеним конструкцијама својствен свим словенским језицима. Међутим, ни у једном од савремених балканских језика нема посебних флективних облика генитива и датива, јер је дошло до изједначавања њихових првобитних облика и функција. (...) Претпостављам да је нарушавање старих односа у падежном систему испитиваног говора, услед његовог растакања, извршило утицај и на односе генитива и датива при изражавању припадности, пошто на такав начин оне њихове функције које су их раздвајале као два различита падежа нису могле више играти улогу у нијансирању тих присвојних употреба. Две су употребе изједначене и створена је могућност да један падеж престане да буде коришћен са одређеним значењем: адноминални посесивни Г уступио је место адноминалном посесивном дативу” (Милорадовић 2003:140—141).

савским говорима, пре свега у копаоничко-топличкој области, али и даље ка северу — у Темнићу, великом Поморављу и Ресави (Радић 1997). Спорадично се чак и у говорима Смедеревског Подунавља¹¹ и Шумадије могу наћи примери ширења локативне флексије у инструменталу: *имала лија једна њрећ кући* (Смед. Подунавље), *иоћ стомаку сћоји колан* (Шум 223).

Дуж целе граничне линије додира призренско-тимочких и косовско-ресавских говора, али и не само у пограничним зонама, јављају се тзв. оштећења деклинационог система. Морфосинтаксички процеси формирања општег падежа у косовско-ресавским говорима обухватају сфере свих зависних падежа, додуше, у различитој мери, јер је познато да при структурном преображају деклинације подлежу најпре локативне и инструменталне форме. Међутим, ови процеси никако не доводе до стварања аналитичке морфолошке структуре у тим говорима (Соболев 1991:139). Истраживање говора Параћинског Поморавља (Милорадовић 2003) показало је да на територији косовско-ресавског дијалекта има подручја изузетно широко захваћених општим падежом, односно — потискивањем флексије и јачањем улоге предлога у изражавању падежних значења.

Најчешће под утицајем досељеника из југоисточних крајева, или под јаким утицајем косовско-ресавског дијалекатског типа, и у смедеревско-вршачким говорима долази до извесног продора општег падежа у сфере употребе локатива, инструментала и генитива.

У говорима југоисточног Баната, нарочито изложеним румунском утицају, аналитизам је „поколебао” деклинациони систем у множини, а започео је продор и у именичку промену у једнини (Ивић 1990:194).

— Аналитички начин компарације доживео је ширу распрострањеност само у појединим косовско-ресавским говорима у које је унет споља, из суседних призренско-тимочких говора у којима је то, наравно, примарни начин компарације. У косовско-ресавском дијалекту примећена је брза граматикализација префикса *њо-* и ширење његовог опсега на непридевске врсте речи, а примећени су и неки нарочити видови аналитичке компарације, нпр. помоћу префикса *њри-* (Лев 342), или помоћу лексема *боље* и *ѓрђе* (Мр 29).

Компарирање помоћу предметка *њо-* (па чак и употреба префигираних елемената *њри-* и *о(б)-*) маргинална је појава на простору зетско-сјеничког дијалекта, најчешће са умањењем особине актуализоване позитивом, изузев у појединим говорима где је високе фреквенције.

Степеновању балканског типа подлежу, у извесној мери и на саввим одређени начин, и говори шумадијско-војвођанског и херцего-

¹¹ Примере из Смедеревског Подунавља уступио ми је колега Жарко Бошњаковић са Филозофског факултета у Новом Саду, на чему му захваљујем.

вачко-крајишког дијалекта, који иначе имају синтетичку компарацију. Најчешће је реч о предметку *ѿо-* уз сва три ступња поређења придева, али се могу срести и предмети *о-* и *ѿри-*. Реч је, углавном, о тзв. параметарским придевима. Што се семантике тиче, може бити речи о обичном поређењу, о степеновању *in plus*, или о степеновању *in minus*. Треба поменути да се у појединим говорима на територији ова два дијалекта срећу осамостаљени предмети *ѿо-* и *нај-* (са прилошком функцијом): *најволијем, нај смо се сиџрали* (Гос 216), *он је ѿо ло ѿов* (околина Кладња, са значењем тзв. силазне компарације).¹²

— За све српске народне говоре карактеристично је присуство инфлективности бројева изнад *четири*, тј. употреба њихових петрификованих форми, као и то да бројеви од *два* до *четири* показују једино факултативне флективне падежне форме, док само број *један* има потпуну деκлинацију (и то уколико оставимо по страни призренско-тимочку дијалекатску зону¹³). Променљивост бројева *два* и *ѿри* је непотпуна и углавном сведена на остатке у женском роду, одн. на синкретизоване форме *двема/дв(и)јема* и *ѿрима/ѿрема/ѿријема*, заједничке за Д, И и Л.

У многим говорима, посебно у косовско-ресавским, смедеревско-вршачким и зетско-сјеничким, забележена је многострука ограниченост флективности кардиналних и збирних бројева, где се предлошким конструкцијама са основним облицима бројева неутралишу синтетичке структуре нумеричке деκлинације. Према подацима из литературе и упитника за *Српски дијалектѿолошки аѿлас*, у говору Ресаве (Рес 343) и у појединим смедеревско-вршачким говорима (Банатско Ново Село, Омољица код Панчева и Међулуке код Горњег Милановца) деκлинабилан је само број *један*.

О изузетној подложности нумеричких лексема оваквим редукцијским променама сведочи и податак да у говорима централне Шумадије нису забележене чак ни потврде променљивости броја *ѿри* (Шум 297).

— Процес аналитизације у српским народним говорима захваatio је у знатнијој мери два глаголска облика — инфинитив и футур. Дакако, реч је о процесима који су у узајамној спрези, у једној нарочитој узрочно-последичној вези: на једној се страни сукцесивно елиминише инфинитив, док на другој страни настаје и шири своје поље употребе аналитичка футурска конструкција која је сачињена од енклитичког облика глагола *хѿеѿи* и зависне презентске конструкције (субјунктивно *да* + презент конјугираног глагола). У неким старо-

¹² Ову сам информацију добила љубазношћу проф. др Слободана Реметића.

¹³ Наравно, у призренско-тимочној дијалекатској зони процес елиминације синтетичких падежних формихватио је и категорију бројева, сасвим по мери развоја аналитизма код номиналних врста речи. Тако су у појединим призренско-тимочким говорима забележени само остаци деκлинације броја *један*.

штокавским говорима реализује се као конструкција следећег типа: петрификовано *ће* + (*да*) + *ипрезентийски облик*, са индикативном футурском вредношћу, премда треба напоменути да у 1. л. јд. доминира *ћу*, а да инфлективно *ће* ту ређе продира, јер „прво лице једине на основу своје природне семантичке маркираности најдуже чува и формалну маркираност” (Тополињска 1994:153).¹⁴ Губитак инфинитива, односно — ограниченост његове употребе и замена презентским *да* конструкцијама у свим основним функцијама (у формулама *velle*-футура, као и у реченицама са сложеним предикатом, тј. у формулама са модалним и фазним предикатима), бележи се у већој или мањој мери у свим српским народним говорима.

У зетско-сјеничким говорима инфинитив се чува у прилично доброј мери, а нарочито синтетички тип футура I, што представља својеврстан архаизам. Инфинитив у повлачењу и употреба аналитичког типа футура I уобичајени су само у неким контактним зетско-сјеничким говорима (НС 103, Мрк 267). Интензивни међујезички додир узрок су знатнијег повлачења инфинитива и, паралелно, појављивања аналитичких конструкција футура I и у говорима на крајњем југоистоку српског Баната (Ивић 1990:195).

У косовско-ресавским говорима инфинитив је изразитије потиснут или искорењен, а у смедеревско-вршачким је обичнији само у западној зони. Аналитичке форме образовања будућег времена, често и без *да*, знатно претежу у говорима ова два дијалекта.

На основу прегледане грађе наметнуо се и закључак да се у већини шумадијско-војвођанских, херцеговачко-крајишких и зетско-сјеничких говора може говорити о репартицији следећег типа: чешће је у употреби инфинитив као део футурске конструкције с помоћним глаголом *хйеиџи*, док је веза *да* + *ипрезентий* чешћа у свим осталим инфинитивним функцијама ван футурске конструкције. Ова репартиција изгледа логична ако се узме у обзир карактер различитих примарних функција инфинитива (с глаголима и изразима непотпуног значења, у служби допуне фазних глагола, уз прохибитив, у синтагмама с прилозима, придевима итд.) и, с друге стране, чињеница да је футурска конструкција већ сама по себи перифрастична.

Аналийизми друђе груйе

— Када се говори о прономиналној редупликацији, која обухвата и прономиналну реплику номиналне лексеме/синтагме, мисли се,

¹⁴ З. Тополињска даје инвентар основних синтаксичких модела *velle*-футура са варијантама у говорима југоисточне Србије: „*Velle*-футур има у говорима југоисточне Србије четири основне синтаксичке формуле које се темеље на две дихотомије: 1. присуство/одсуство субјунктивног *да* и 2. категоријална променљивост/непроменљивост *velle*-елемента. Добијамо, дакле, типове: 1.1. *ја ћу/хоћу/нећу да њишем*, 1.2. *ја ћу/хоћу/нећу њишем*, 2.1. *ја ће да њишем*, 2.2. *ја ће њишем*” (Тополињска 1994:151).

наиме, на удвајање објекта (директног и индиректног), као и на удвајање логичког субјекта, типа: енклитика личне заменице + дужи облик личне заменице/именица.

Ова појава је присутна као спорадична у косовско-ресавским (*да ме је мене њослушала* Лук 130, *што су му њему синови ударили сјомен* Мр 35, *дадо им њрацима* ПП¹⁵) и смедеревско-вршачким говорима (*нек ти се јави он тебе* Пож, *ја ћу да је нађем њу* Смед. Подунавље), а није непозната ни шумадијско-војвођанским говорима Срема (*ево ти теби сјан, валда те није тебе звала, њишјај за Карла* Бошњаковић 2000:67–71).

У појединим зетско-сјеничким говорима (*мене ми је име Миљица* Пешикан 1979: 175, *тако ни е нама, тако ју зовјак ону овцу* Мрк 234–242, *мене ме срамотја* НС 112) и у говорима југоисточног Баната (*мене ми јако смешно* Ивић 1990:196) ова је појава, по моделу балканске иновације, у вези са утицајем суседних несловенских балканских језика — албанског, односно румунског.

Изгледа, на основу прегледане грађе, да је Д у прономиналној репризи падеж који се доминантно редулицира у односу на А, док је знатно мање примера редуликације у генитивном односу.

— Један сегмент реорганизације изражајних средстава у категорији посесивности представља уопштавање конструкције с предлогом *од* за исказивање семантичке релације посесије и у оним случајевима где је у стандардном језику обичан беспредлошки Г или посесивни придев. Овакво преструктурирање средстава за изражавање посесивности представља резултат аналитичких процеса.

Нарочита експанзија посесивне *од*-конструкције уочена је на периферији српског дијалекатског простора, на крајњем југозападу и крајњем северозападу, односно — тамо где је могућ знатнији утицај постојећих сродних структура у контактним несловенским језицима: у појединим зетско-сјеничким говорима (*бљеу ли ошцили у млин од Богдана* ИЦГ 97, *кмеи од села* Црм 511, *домаћин ош куће* Вр 164) и у говору личких јакаваца (*творнице од авијона, кайешан од шога нашега кадра* Лик 181).

С друге стране, ширење сфере употребе овакве конструкције у косовско-ресавским говорима (*висе њарчићи ош коже* Лев 40, *њираља кров од његове куће* ПП) представља подлагање у већој мери налети-ма аналитичких конструкција који стижу из правца југоистока.

Примери из забележене грађе сведоче о томе да се и у говорима који иначе штите синтетички начин падежног изражавања спорадично може појавити разматрана аналитичка конструкција у оквиру семантичке категорије посесивности. Тако, изузев већ помињаног го-

¹⁵ Скраћеницом ПП означава се Параћинско Поморавље, а примери су узети из необјављене теренске грађе.

вора личких јекаваца, имамо примере из једног херцеговачко-крајишког говора на тлу Црне Горе (*враћа о школе* Кол 197) и из једног шумадијско-војвођанског, прецизније — бачког говора (*гыздарица ои салаща, власник од ове куће* Гос 221).

— Аналитички тип конструкција с демонстративном речцом *ево, еио, ено* садржи Н номиналне и А прономиналне лексеме, без обзира на то да ли су у питању лица или неки други појмови.

Овај тип конструкција среће се у многим српским народним говорима, а иманентан је знатном броју говора на косовско-ресавском дијалекатском подручју. Следе примери: *ено га шодоровски коњ* (Бан 310), *ене и(х) гасици* (Чум 136), *ене ју кућа шам* (Лев 469), *еве ју она* (Мрк 240).

— Мултипликовање предлога појава је уобичајена у српским народним говорима, али није у свима једнако фреквентна: у неким се може наћи знатнији број потврда за њу, док се у другима примери јављају спорадично, а у неким су примери малобројни и у сасвим одређеним, типизираним комбинацијама. Распрострањеност ове аналитичке појаве сведочи о карактеристичној балканској иновацији, чије одблеске видимо и у говорима који нису ни у каквом непосредном контакту са високобалканизованим говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне.

Косовско-ресавске говоре карактерише већа учесталост предлошких секвенци *за код, за на, за у, до у, до на* и сл. (*иде до у виноград* Трс 172, *сабере леици за у њиву* Мр 35, *ако ће љраве за на сираи* ПП). Примери ове појаве јављају се спорадично у смедеревско-вршачким (*љрвом комаи за на кућу, везли смо за љо дувари* Смед. Подунавље) и зетско-сјеничким говорима (прецизније, у тзв. контактним зонама овога дијалекта: *сирема се за на љуш, има л, и шћо за љод главу* Вр 171, *ишла за у град* Мрк 299).

У дијалектима који су ушли у основу стандардног српског језика (шумадијско-војвођански и херцеговачко-крајишки) релативно су малобројни примери ове појаве, углавном у прозирно елиптичним конструкцијама, у типизираним комбинацијама, као *хаљина за љо кући, ако кренеш за у Београд*.

— Поједине предлошко-падежне конструкције јављају се као еквиваленти одговарајућих беспредлошких падежних форми, али већина њих често представља једину формалну експликацију одређеног падежног значења у неком народном говору. Сви примери ове врсте, тј. „избегавања” употребе беспредлошких падежних облика, заправо илуструју различите измене реакцијских могућности одређених глагола и представљају својеврсно огледало процеса аналитичке реорганизације. Присутни су, у већој или мањој мери, и у староштокавским и у новоштокавским српским народним говорима.

Предлошких конструкција којима се неутралишу синтетички модели има на целој косовско-ресавској територији (нпр. *нисам задовољан на мајкин животи* Трс 168), али су заступљеније у оним косовско-ресавским говорима који су под већим утицајем југоисточног суседа, те се у том случају може говорити и о граматикализацији и десемантизацији појединих предлога, као што су нпр. *за и на (сејим се за мајку, нада се за гости, деца се радују за колачићи, кад на телефон разговарамо, праве га на будалу* ПП).

Индикативно је да се примери овога типа срећу и у српским (југо)западнијим говорима (Мач 286, Љеш 241, Об 94, Ров 164), а посебно на подручју војвођанских говора (Бан 338—339, Гос 225, 227).

* * *

Ширење аналитичких иновационих таласа из високобалканизованих српских говора крајњег југоистока и иницијација аналитизама под структурним утицајима суседних језика, у непосредном језичком контакту, представљају двојаке узроке аналитичких измена у српским народним говорима, изузимајући призренско-тимочку дијалекатску зону. У том смислу, у погледу развијања аналитизама најинструктивнији су косовско-ресавски говори и говори из тзв. ареала конвергенције, коме припада и несловенски балкански сусед. У сваком случају, може се говорити о постојању извесног латентног, еволутивног стремљења ка аналитизацији и о коинцидирајућим елементима из неких других система, који то стремљење само поспешују. Дакле, унутарјезички процеси најчешће представљају само потребан, но не и довољан услов за почетак аналитичких процеса у српским народним говорима. Они су матрица која конкретним аналитичким иновационим решењима бива испуњавана у корелацији са резултатима језичких контаката, чији потенцијал, такође, сам по себи не би био довољан за овакве аналитичке преображаје.

Овом приликом учињен је покушај да се аналитичка обележја, иманентна српским народним говорима као језичкој заједници, представе првенствено на фону конвергентних процеса у оквиру балканског језичког савеза. Кроз два односа, установљена за процесе балканизације,¹⁶ могуће је представити правац и обим распрострањања аналитичких црта у српским народним говорима: (1) однос између југоисточних и северозападних територија, (2) однос између централних и периферних зона. За даље проширивање и продубљивање истраживања аналитичких појава неопходна је и, штавише, „перспективна” разрада ових двају опозиционих односа. Географски смер југоисток-северозапад подразумева евидентно распрострањање аналитичких црта у смањеном обиму. Што се тиче односа између језичког центра

¹⁶ Наравно, треба узети у обзир да балканизација не означава обавезно аналитизам, као и обрнуто (Лашкова 1993:30).

и језичке периферије, може се рећи да се у периферним говорним типовима одвијају живи билингвистички процеси, да су резултати језичких укрштања те мешања знатнији и да су у периферијским дијалекатским комплексима аналитизми присутни у већој мери.¹⁷

Једнако се и за поједине српске народне говоре и за српску дијалекатску „сцену” у целини, може у садашњем тренутку констатовати ширење тежње ка смени одређених синтетичких категорија аналитичким. Очеvidна је велика експанзиона снага аналитичких појава. Наравно, морфолошке и морфосинтаксичке промене везане за аналитизам присутне су у различитом обиму, а разноврсне аналитичке манифестације испољавају се у мањем или већем степену и на различитим су ступњевима развоја у зависности од говора у коме се јављају. Можемо претпоставити да се, по свему судећи, овај списак у будућности неће значајно мењати у смислу побројаних аналитичких обележја, али ће бити потребно осмотрити га са становишта двају неизоставних атрибута — хетеротропности и хетерохроности.

Аналитички домашаји у српским народним говорима, оставивши по страни призренско-тимочку дијалекатску зону у којој се — свакако — везују за утицај балканске језичке средине и тумаче као „експонати” балканске језичке симбиозе, ипак су више квантитативне него квалитативне природе. Без обзира на присуство аналитичких тенденција у одређеним морфолошким и морфосинтаксичким категоријама у секторима свих српских дијалеката, домашај промена у том смислу ограничен је: изузев у призренско-тимочким говорима, синтетичка структура ових језичких нивоа нигде није разорена. Посебно када је реч о падежној проблематици, закључује се да је „упркос прилично раширеном синкретизму, идентитет свих падежних односа у појединим српским системима осигуран на синтаксичком нивоу” (Тополињска 2002:10). Могло би се, евентуално, рећи да се у свим српским дијалектима (премда не и у свим њиховим говорима) сусрећемо са уклањањем двеју важних дистинкција у падежном систему, што представља аналитизам „у најави”: граматичка ирелевантност разлике између *ubi* и *quo*,¹⁸ као и уклањање разлике између инструментала оруђа и социјатива, тј. повлачење инструментала и експанзија социјатива.

¹⁷ У вези са реченим, уп. и констатацију П. Радића из његовог чланка о глаголским *ће*-конструкцијама у косовско-метохијским говорима: „Области јужног и посебно југозападног Космета, а у прошлости вероватно и појединих делова суседне Албаније, морали су дуго представљати оваква, јужнословенска дијалекатска ‘чворишта’, која су се одликовала специфичним саставом релевантних језичких карактеристика. Такви језички идиоми посебно су морали бити отворени за структурне утицаје из несловенских језика” (Радић 2004:143).

¹⁸ „Губитак опозиције: дирекција — локација (односно: динамична — статична релација) код неких предлошких конструкција на реченичном нивоу значи само смањивање редуванције, јер је одговарајућа информација уграђена у глаголске предикате” (Тополињска 2001:223—224).

На српској језичкој територији, пак, с тачке гледишта распрострањања аналитизама, не могу бити повучене оштре границе којима би се ограничило распрострањање одређених аналитичких појава.¹⁹ Преплитање синтетичких и аналитичких црта уочљиво је у свим српским народним говорима; дабогме, у свакоме од њих понаособ изражено је на својеврстан начин. У неким случајевима (као, на пример, код слабљења деклинације за нумеричке вредности или код конкурентског односа инфинитива и *да*-конструкција) имамо присуство факултативности аналитичке иновације, што се може посматрати као један прелазни ступањ у процесу поступне реорганизације одређене синтетичке структуре у њен аналитички пандан.²⁰

Понеке од великих иновационих аналитичких прерада, које — увек по истом принципу — стижу са југа и југоистока, прелиле су се у одређеним својим манифестацијама и у тзв. млађе штокавске говоре, нарочито у екавске. Тако и говори из основице српског стандардног језика садрже, додуше — у недовољно развијеном облику и фрагментарно, неке особине које спадају у крупне аналитичке иновације. С друге стране, у новије време пратимо у новоштокавским областима препознавање неких „ситнијих” аналитичких појава и процес њиховог ширења, што представља сведочанство о постепеној, али и актуелној и уочљивој тенденцији ка даљој аналитизацији у одређеним граматичким категоријама. Северни и западни српски говори, дакако, нису отворени за све врсте аналитичких иновација, али су их многе успеле досећи. Поједине аналитичке црте, као нпр. прономинална редупликација, мањег су домашаја у призренско-тимочким говорима у новије време, али се зато њихови релативно свежи трагови оцртавају на тлу севернијих српских дијалеката (нпр. смедеревско-вршачких).

Јача захваћеност инфилтрацијом призренско-тимочких особина, тј. знатнији уплив аналитичких структура видан је у многим косовско-ресавским говорима, па и у неким смедеревско-вршачким. Минуциозније проучавање широке палете балканских структуралних обележја коју су себи „прибавили” поједини косовско-ресавски говори, омогућиће ближе сагледавање начина напредовања балканских аналитизама и њиховог развијања на српском језичком простору уопште.

¹⁹ Позната је велика издиференцираност народних говора у Црној Гори, премда не на целој њеној територији. У том смислу треба нагласити да поједини балкански аналитизми, нарочито изражени у јужним и југоисточним деловима зетско-сјеничког дијалекта, представљају истовремено и диференцијалне црте народних говора на тлу Црне Горе (в. о томе Пешикан 1979).

²⁰ У вези с претходним уп. констатацију П. Ивића о томе да „прелаз из једне структуре у другу по правилу бива поступан. Као међустепен појављују се две врсте стања: или иновација наступа факултативно, или спочетка бива погођен само један сегмент одређене категорије (нпр. *један* падеж, а не цео падежни систем)” (Ивић 2002:10).

Аналитизми као што су, на пример, нестајање инфинитива и редупликација личних заменица прилично су надмоћни у неким српским банатским говорима. Слични су разлози настанка ових аналитичких појава у говорима југоисточне Србије, али нема никакве материјалне (географске и лингвистичке) везе између једних и других, јер су ова два дијалекатска комплекса различита по пореклу.²¹ Такође, такав је случај и са црногорском контактном говорном зоном, где је реч о продуженом утицају романског и албанског супстрата, као и албанског језика у скорије време (Соболев 1990). Дакле, репертоар аналитизама на подручју крајњег североистока и крајњег југозапада српске дијалекатске територије настао је као резултат периферијског географског положаја, те прошлог и садашњег непосредног контакта с несловенским балканским језицима, а не као последица припадности „балканословенском језичком континууму”. У сваком случају, овакве контактне зоне, тј. периферијски дијалекатски комплекси у оквиру српског језичког простора, представљају прави мали „расадник” аналитизама.

Када је о аналитичким пререструктурирањима реч, у српском дијалекатском „организму”, посматраном као јединствена целина, препознају се у овом временском тренутку наслеђа прошлости, али и будуће развојне тенденције, које се називају кроз постепено напредовање одређених аналитичких црта у смеру севера и запада. Дакле, и актуелно језичко стање и активне развојне тенденције, тј. њихови резултати који представљају „перспективан” потенцијал, сведоче о степену захваћености српских народних говора процесима аналитизације. Ипак, тек ће нови увиди у стање на терену и резултати будућих истраживања послужити остварењу неопходних претпоставки за поузданије повлачење неких изоглоса, па свакако и за тумачење теоријских проблема — аналитизма као појаве и аналитизације као процеса.

ЛИТЕРАТУРА

Бошњаковић 2000: Жарко Бошњаковић, *О йонављању реченичних конститиуената*, ЗбФЛ XLIII, Нови Сад, 65—72.

Грицкат 1993: Ирена Грицкат, *О неким ефектима вишеслојне миксоглоције на јужнословенском земљишту*, ЗбФЛ XXXVI/1, Нови Сад, 31—62.

Жугић 2005: Радмила Жугић, *Предлог на у говору јабланичког краја*, Србистички прилози, Зборник у част професора Славка Вукомановића, Београд, 99—106.

Ивић М. 1971: Милка Ивић, *Лексема један и проблем неодређеног члана*, ЗбФЛ XIV/1, Нови Сад, 103—120.

Ивић 1985²: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шипокавско наречје*, Нови Сад.

Ивић 1990: Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд—Приштина.

²¹ „Ипак (...) под утицајем румунског у многим локалним говорима (...) помаља се редупликација личних заменица, инфинитив се губи итд., што ове говоре приближава говорима југоисточне Србије. Овај се развој може означити као 'Drang nach Westen' балканизације” (Ивић 2002:10).

- Ивић 1991/III: Павле Ивић, *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Ниш.
- Ивић 2002: Павле Ивић, *Балкански језички савез и лингвистичка географија*, ЗбФЛ XLV/1–2, Нови Сад, 7–12.
- Лашкова 1993: Лили Лашкова, *За балканизацијата на србохрватски и български език*, ЈФ XLIX, Београд, 29–56.
- Милорадовић 2003: Софија Милорадовић, *Употреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспекти*, Посебна издања Етнографског института САНУ 50, Београд.
- Пешикан 1979: Митар Пешикан, *Један општи поглед на црногорске говоре*, ЗбФЛ XXII/1, Нови Сад, 149–169.
- Пижурица 1984: Мато Пижурица, *Трагови међујезичких додира у говорима Црне Горе*, Црногорски говори, Научни скупови ЦАНУ 12, Титоград.
- Попов 1984: Бојан Попов, *Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу*, ЈФ XL, Београд, 21–43.
- Радић 1997: Првослав Радић, *О неким појавама у деklinацији косовско-ресавских говора (у светлу синкретичко-аналитичких процеса)*, ЗбФЛ XL/2, Нови Сад, 227–239.
- Радић 2003: Првослав Радић, *О два аспекта балканизације српског књижевног језика*, ЈФ LIX, Београд, 105–152.
- Радић 2004: Првослав Радић, *Глаголске не-конструкције у говорима Косова и Метохије*, ЈФ LX, Београд, 135–145.
- Радовановић 1997: Милорад Радовановић, *Српски језик на крају века: између „балканизације” и „европеизације”*, ЗбФЛ XL/1, Нови Сад, 161–165.
- Соболев 1989: Андрей Н. Соболев, *Србохрватска диалектологија и изучение историје балканославјанских језиков*, ЗбФЛ XXXII/2, Нови Сад, 215–224.
- Соболев 1990: Андрей Н. Соболев, *Заметки о надежних системима србохрватских говорних контактних зона*, ЈФ XLVI, Београд, 13–28.
- Соболев 1991: Андрей Н. Соболев, *Категорија надежа на периферији балканославјанског ареала*, ЗбФЛ XXXIV/1, Нови Сад, 93–139.
- Тополињска 1994: Зузана Тополињска, *Инфинитив vs да-субјунктив у формули velle-фунтура*, Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката (Зборник радова са научног скупа, Нишка Бања, јуна 1992), Ниш, 149–160.
- Тополињска 2001: Зузана Тополињска, *Изражавање надежних односа у српском призренском говору*, ЗбФЛ XLIV/1–2, Нови Сад, 211–224.
- Тополињска 2002: Зузана Тополињска, *Антропоцентрична теорија језика и српски надежни систем*, ЈФ LVIII, Београд, 1–13.
- Цыхун 1981: Геннадий А. Цыхун, *Типологические проблемы балканославянского языкового ареала*, Минск.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗВОРИ

- АП: Н. Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, СДЗБ XXXIII, Београд 1987, 7–302.
- Бан: П. Ивић, Ж. Бошњаковић и Г. Драгин, *Банашки говори шумадијско-војвођанског дијалекта (друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови)*, СДЗБ XLIII, Београд 1997.
- Бјел: Д. Ђупић, *Говор Бјелойавлића*, СДЗБ XXIII, Београд 1977.
- Буч: Н. Богдановић, *Говори Бучума и Белог Поштока*, СДЗБ XXV, Београд 1979.
- Вр: Д. Петровић, *Из синтаксичке проблематике говора Врачана*, Годиншњак Филозофског факултета у Новом Саду XVII/1, Нови Сад 1974, 161–182.
- Гос: И. Поповић, *Говор Госпођинаца у светлости бачких говора као целине*, Посебна издања САНУ, Књига CDXXV, Одељење литературе и језика, Књига 21, Београд 1968.
- Бак: М. Стевановић, *Баковачки говор*, СДЗБ XI, Београд 1950, 2–151.
- Зап: Ј. Марковић, *Говор Зайлања*, СДЗБ XLVII, Београд 2000, 7–307.

- ИЦГ: М. Стевановић, *Источносрпскогорски дијалекат*, ЈФ XIII, Београд, 1933—1934, 1—129.
- Јањ: М. Павловић, *Говор Јањева (Међудијалекатски и миксошлојски процеси)*, Нови Сад 1970.
- Кол: М. Пижурица, *Говор околине Колашина*, Посебна издања ЦАНУ, Књига 12, Одјељење умјетности, Књига 2, Титоград 1981.
- Лев синт.: Р. Симић, *Синтакса левачког говора I*, СДЗб XXVI, Београд 1980, 1—146.
- Лев: Р. Симић, *Левачки говор*, СДЗб XIX, Београд 1972, 1—619.
- Лес: Ј. Михајловић, *Лесковачки говор*, Лесковац 1977.
- Лик: М. Драгичевић, *Говор личких јакаваца*, СДЗб XXXII, Београд 1986, 7—241.
- Луж: Јб. Ђирић, *Говор Лужнице*, СДЗб XXIX, Београд 1983, 7—119.
- Лук: М. Грковић, *Неке особине говора села Лукова*, ППЈ 4, Нови Сад 1968, 121—131.
- Љеш: Милосав Тешић, *Говор Љештанског*, СДЗб XXII, Београд 1977, 159—328.
- Мач: Б. М. Николић, *Мачвански говор*, СДЗб XVI, Београд 1966, 179—314.
- Мр: П. Радић, *Црнице о говору села Мрче у куршумлијском крају*, СДЗб XXXVI, Београд 1990, 1—74.
- Мрк: Л. Вујовић, *Мрковићки дијалекат*, СДЗб XVIII, Београд 1969, 73—399.
- НС: Д. Барјактаревић, *Новојазарско-сјенички говори*, СДЗб XVI, Београд 1966, 1—177.
- Об: Милорад Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу*, СДЗб XXIV, Београд 1978, 1—124.
- Пож: Пожежено (код Великог Градишта), Упитник за српскохрватски дијалектолошки атлас бр. 320.
- Пониш: Јб. Ђирић, *Говори Понишавља*, СДЗб XLVI, Београд 1999, 7—262.
- Приз: С. Реметић, *Српски призренски говор I (гласови и облици)*, СДЗб XLII, Београд 1996, 319—614.
- Рес: Асим Пецо и Бранислав Милановић, *Ресавски говор*, СДЗб XVII, Београд 1968, 241—367.
- Ров: Мато Пижурица, *Ујошреба њадежа у говору Роваца*, ППЈ 3, Нови Сад 1967, 141—176.
- СЦГ: М. Пешикан, *Сјароцрногорски средњокашунски и љешански говори*, СДЗб XV, Београд 1965.
- Трс: Д. Јовић, *Трсјенички говор*, СДЗб XVII, Београд 1968, 1—239.
- Уск: М. Станић, *Ускочки говор II*, СДЗб XXII, Београд 1977, 1—157.
- Црм: Б. Милетић, *Црмички говор*, СДЗб IX, Београд 1940, 209—663.
- ЦТ: В. Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*, СДЗб XLII, Београд 1996, 1—317.
- Чум: Милица Грковић, *Ујошреба њадежа у чумићком говору*, ППЈ 4, Нови Сад 1968, 133—159.
- Шум: С. Реметић, *Говори централне Шумадије*, СДЗб XXXI, Београд 1985.

СКРАЋЕНИЦЕ ЧАСОПИСА

ЗбФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
ППЈ	Прилози проучавању језика, Нови Сад
СДЗб	Српски дијалектолошки зборник, Београд

София Милорадович

ДИАХРОННЫЙ И СИНХРОННЫЙ АСПЕКТ АНАЛИТИЧЕСКИХ ЯВЛЕНИЙ В СЕРБСКИХ НАРОДНЫХ ГОВОРАХ

Резюме

Распространение аналитических инноваций из балканизированных в высокой степени сербских говоров крайнего юговостока и инициирование аналитизмов под структурным влиянием соседних языков, в непосредственном языковом контакте, являются причинами аналитических изменений в сербских народных говорах. В этом отношении, когда речь идет о развитии аналитизмов, самыми показательными являются косовско-ресавские говоры и говоры из т.н. ареала конвергенции.

Посредством двух отношений, установленных в процессах балканизации, можно представить направление и объем распространения аналитических особенностей в сербских народных говорах: (1) отношение между юговосточными и северозападными территориями, (2) отношение между центральными и периферийными зонами. Географическое направление юговосток-северозапад подразумевает явное распространение аналитических особенностей в уменьшенном объеме. Что касается отношения между языковым центром и языковой периферией, то можно сказать, что в периферийных типах говоров идут живые билингвистические процессы, что результаты языковых интерференции и смешений более значительны и что в периферийных диалектных комплексах наличие аналитизмов больше.

В одинаковой степени и для отдельных сербских говоров и для сербской диалектной „сцены” в целом можно заметить распространение тенденции к смене определенных синтетических категорий аналитическими. Конечно, морфологические и морфо-синтаксические изменения, связанные с аналитизмом, существуют в различном объеме, а разные аналитические явления встречаются в меньшей или большей степени, и они, в зависимости от говора, в котором появляются, обладают различными степенями развития. Аналитические изменения в сербских народных говорах, исключая призренско-тимокскую диалектную зону, все же являются в большей мере количественными, чем качественными.